

*Miroslav Vasilj**

Belgijska i švicarska iskustva kao putokaz za ustroj javnoga RTV servisa BiH

Sažetak

Složena europska društva, tj. ona koja su višenacionalna, višejezična ili višereligijska, osim bogatstva, zahtijevaju i veći stupanj tolerancije u svakom pogledu, pa tako i u medijskoj politici. U ovom radu bit će predstavljena uloga javnih RTV servisa s posebnim osvrtom na njihovu važnu ulogu u politički kompliciranim konsocijacijskim društvima kao što su: Belgija, Švicarska i Bosna i Hercegovina. I dok su Belgijanci i Švicarci ustrojili funkcionalne javne servise, bez obzira na sve poteškoće, i kojima u većini primjera mogu biti zadovoljni pripadnici raznih etničkih i jezičnih zajednica bez osjećaja da su zbog svoje pripadnosti zakinuti, u Bosni i Hercegovini je stanje posve drukčije, i što se tiče financijske stabilnosti, i poštivanja profesionalnih standarda i prihvaćanja pripadnika sva tri naroda javnoga servisa kao vlastitoga. Nezadovoljstvo posebice iskazuju Hrvati, čije političke i intelektualne elite, kao i brojni građani, navode da su zakinuti zbog nepostojanja RTV kanala na hrvatskom jeziku u sklopu javnoga RTV servisa.

Ključne riječi: javna televizija, Belgija, Švicarska, Bosna i Hercegovina, javni RTV servis BiH, TV kanal na hrvatskom jeziku.

* Autor je asistent Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, Bosna i Hercegovina, e-pošta: miroslav.vasilj@sve-mo.ba

Review article
UDK 316.77:654.19
(35-52)
Received February 20th, 2012

*Miroslav Vasilj**

Belgian and Swiss experience as a guideline for the organization of public RTV service of B&H

Summary

Complex European societies, i.e. those which are multinational, multilingual or multireligious demand not only richness because of what they are, but also higher level of tolerance in every sense, as well as in media policies. Role of public RTV services with a special reference to their significant role in politically complicated consociation societies such as Belgium, Switzerland and Bosnia and Herzegovina will be presented in this paper. While Belgians and Swiss have organized functional public services, regardless of all difficulties and in which members of different ethnic and language communities can be satisfied without feeling that they are underprivileged because of their affiliation, the situation in Bosnia and Herzegovina is completely different regarding not only financial stability and respecting professional standards but also accepting of the public service as their own by the members of all three nations. Dissatisfaction is especially expressed by the Croats, whose political and intellectual elites as well as numerous citizens say that they are underprivileged because of absence of RTV channel in Croatian language in the framework of the public RTV service.

Keywords: public television, Belgium, Switzerland, Bosnia and Herzegovina, public RTV service of B&H, TV channel in Croatian language.

* Autor je asistent Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, Bosna i Hercegovina, e-pošta: miroslav.vasilj@sve-mo.ba

Uvod

I dok javni RTV servisi diljem europskoga kontinenta vode tržišnu utakmicu s komercijalnim postajama koje sve više oponašaju američki tip televizije, u složenim europskim državama Belgiji, Švicarskoj i Bosni i Hercegovini situacija je drukčija. Ona se zasniva na pitanju kako ustrojiti javni RTV servis da svi budu zadovoljni i što se tiče zastupljenosti, ali i što se tiče kvalitete programa. Naravno i u tim zemljama vodi se tržišna utakmica, no ona za javne RTV servise nije primarna kao kod građanskih država kao što su primjerice: Hrvatska, Njemačka, Poljska, Irska...

U Bosni i Hercegovini to pitanje ima primarno politički prizvuk. Njime se najviše bave političari, a ustrojavanje RTV kanala na hrvatskome jeziku u sklopu Javnoga RTV servisa Bosne i Hercegovine osnovna je tema i izbornih kampanja bosanskohercegovačkih stranaka. Zagovornici preustroja javnog servisa, ali i oni koji se zalažu za status quo gurnuli su posve u stranu znanost, struku i europsku praksu.

Koliko je to pitanje od presudnoga značaja za Bosnu i Hercegovinu govori i činjenica da je reforma javnoga RTV servisa jedna od točaka na karti puta pristupanja Bosne i Hercegovine europskim integracijama. Javnim RTV servisom bavili su se i ustavni sudovi na entitetskoj i državnoj razini. No osim domaćih političkih elita ustrojem Javnoga RTV servisa bavila se i međunarodna uprava u BiH.

U BiH najveći dio problema proizilazi iz činjenice da je javni servis ustrojen na daytonskom teritorijalnom principu dva entiteta, a ne po kriteriju tri jezika ili tri naroda. S obzirom na nepostojanje hrvatske federalne jedinice veliki dio građana hrvatske nacionalnosti osjeća se zaknutima, zbog čega u značajnom postotku ne žele plaćati RTV pristojbu. S druge strane u Republici Srpskoj Federalna se televizija otvoreno doživljava kao medij koji širi nacionalnu nesnošljivost prema Srbima, dok veliki dio građana bošnjačke nacionalnosti to isto misli o Televiziji Republike Srpske. I kada se u BiH pokušaju primijeniti europska iskustva sličnih država, obično dolazi do zlouporabe, bilo da je riječ o zagovornicima podjela ili pak integracije.

Javna televizija

Prema samoj definiciji javnu televiziju bi trebala osnovati, financirati i nadzirati javnost. No brojni su problemi u provedbi te zamisli s obzirom na dosta širok pojam javnosti. Rade Veljanovski u knjizi „Javni RTV servis u službi građana“ navodi kako je „javni servis neprofitna, nezavisna radio-televizijska organizacija, osnovana u ime opće javnosti i financirana iz javnih prihoda, koja raznovrsnim, uravnoteženim, visokokvalitetnim programima zadovoljava potrebe najvećeg mogućeg broja građana, odnosno najšire javnosti, nepristrano i bez diskriminacije.“¹ S druge strane Marko Sapunar navodi kako je pojam javna televizija nesređen i složen. Svi se naime, zaklinju na javnost i demokraciju, ali kada dođu u poziciju da stvore takvu televiziju tada svaka stranka pada na ispit, jer ponovno stvara "svoju" televiziju koja ne izražava interese javnosti, a to bi značilo cijeloga društva.² U knjizi „Masovni mediji, politika i demokracija“ i John Street navodi kako gotovo sve politike, a poglavito one u složenim društvima nastoje pod nadzorom držati takve medije. „A u zemljama gdje postoje dugogodišnji rascjepi obilježeni političkim, vjerskim ili jezičnim razlikama (kao u Belgiji), te se podjele mogu prepoznati u kontroli emitiranja.“³ Razlog je moć televizije kao medija. Upravo o toj moći piše francuski sociolog Pierre Bourdieu. „Televizija samo tijekom jedne večeri, oko televizijskog dnevnika u osam sati, može okupiti više ljudi nego sve francuske jutarnje i večernje dnevne novine zajedno.“⁴

Pa ipak, unatoč brojnim kritikama, pa i opravdanim na račun modela javnih RTV servisa, čovječanstvo do ovoga trenutka nije smislilo bolji. Jedina alternativa je komercijalni sektor koji godinama pokazuje ogromne nedostatke. Druga alternativa, državna radio-televizija već odavno je gotovo nestala s europskog kontinenta. Zbog toga postojeći model javnoga servisa treba poboljšavati kako bi u cijelosti ispunio svoju svrhu. Koliko određene europske nacije drže do svojih javnih servisa u knjizi „Teorija medija“ opisuje autor Fred Inglis. Riječ je o kraljevskom ukazu kojim je BBC-u dodijeljen poseban status. „U Velikoj Britaniji takav

¹ VELJANOVSKI, Rade: *Javni RTV servis u službi građana*, Beograd, CLIO, 2005., str. 28.

² Usp. SAPUNAR, Marko, *Teorijski aspekti novinarstva*, ITG, Zagreb 2001., str. 193-194.

³ STREET, John: *Masovni mediji, politika i demokracija*, Zagreb, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, 2003., str. 100.

⁴ BOURDIEU, Pierre: *Narcisovo ogledalo. Rasprava o televizijskom novinarstvu*, Beograd, CLIO, 2000., str. 64.

su status uživale tek malobrojne ustanove, a među njima ponajprije sveučilišta.⁵

Na samome početku oblikovanja prvih radijskih postaja, kao preteča budućih javnih servisa u Velikoj Britaniji, prvi generalni direktor BBC-a John Reith je gotovo vizionarski zahtijevao da BBC ostane javna ustanova. Uloga javnoga radija, a kasnije i televizije bila je da informira, obrazuje i zabavi. Ta formula zadržala se do današnjih dana, naravno uz nove zadatke koji su postavljeni pred javne RTV servise. Tzv. „Reithova teorija“ uključivala je osam principa javnog emitiranja kojih bi se javni RTV servisi i danas trebali pridržavati: zemljopisna univerzalnost, univerzalnost plaćanja, natjecanje u stvaranju programa, ne u brojkama, univerzalnost obraćanja, briga za manjine, nacionalni identitet i zajedništvo, autonomija i urednička sloboda.⁶

Danas se umjesto pojma „javna sfera“ nudi pojam „društvo znanja“. Edward Herman i Robert MacChesney u knjizi „Globalni mediji – Novi misionari korporativnog kapitalizma“ kažu kako nasuprot novoj ulozi javne komercijalne televizije na građane gledaju isključivo kao na potrošače. Unatoč brojim pritiscima prije svega američkoga kapitala na slabljenje javnih servisa, kažu kako „možemo nazrijeti embrionalne forme istinske javnosti, u kojima se gledatelji tretiraju kao građani, ne kao potrošači.“⁷ No autorica knjige „Televizijske vijesti“ Tena Perišin ističe da je pred javnom televizijom izazov: „mora proizvoditi gledane programe koji su kvalitetni i kvalitetne programe koji su gledani. S jedne strane konkurencija prisiljava javni servis da svoje sadržaje sve više komercijalizira, a s druge strane zbog tehnoloških promjena opasnost predstavlja sve fragmentiranije tržište, odnosno sve manja gledanost pojedinačnih kanala.“⁸ Pred javnim televizijama u složenim društvima leže još veći izazovi – odrediti potrebe kolektiva, a istodobno opstati, ispuniti ulogu javne televizije, biti profesionalan i gledan.

⁵ INGLIS, Fred: *Teorija medija*, Zagreb, AGM, 1997., str. 119.

⁶ Usp. SHINGLER, Martin i WIERINGA, Cindy: *Radio*, Beograd, CLIO, 2000., str. 51-55.

⁷ HERMAN, Edward i MacCHESNEY, Robert: *Globalni mediji. Misionari korporativnog kapitalizma*, Beograd, CLIO, 2004., str. 280.

⁸ PERIŠIN, Tena: *Televizijske vijesti*, Zagreb, Naklada Medijska istraživanja, 2010., str. 49-50.

Javna televizija u višenacionalnim i višejezičnim europskim državama

Svoju težinu javna televizija posebice dobiva u višejezičnim, višenacionalnim i složenim državama u kojima je ustroj javnih televizija prvorazredno pitanje od interesa određenih kolektiviteta. Po uzoru na politološke teorije o konsocijacijskim i integrativnim modelima ustroja države Sandra Bašić-Hrvatini i Mark Thompson u knjizi „Razjedinjeni propadaju – Javni RTV servisi u multietničkim državama“ navode kako su te teorije primjenjive i na medije i uvode pojmove „medijska konsocijacija“ i „medijska integracija“.

Prema toj teoriji u složenim državama možemo imati dva pristupa ustroju javnih RTV servisa:

- konsocijacijski⁹
- integrativni

Konsocijacijski model

Konsocijacijski model žarište stavlja na identitet pojedine nacije, jezične ili neke druge zajednice, pritom ne zanemarujući državu. Osim velikog broja intelektualaca i Mirjana Kasapović u knjizi „Bosna i Hercegovina podijeljeno društvo“ zalaže se za ustroj BiH na konsocijacijskom modelu. Samim time i javni RTV servis trebao bi biti utemeljen na konsocijacijskim principima. No Bašić-Hrvatini i Thompson konsocijacijski model dijele na:

- Odvojeni – svaka etnička, vjerska ili jezična skupina ima vlastiti javni radiodifuzni sustav koji nema zajedničkih točaka i koji je bez suradnje među segmentima. Država je posve zapostavljena.
- Pluralno odvojeni – jedinstven radiodifuzni sustav, u sklopu kojeg bi pojedinačni segmenti imali programsku upravljačku i financijsku autonomiju. Balans između kolektivnih potreba i države.

⁹ Konsocijacija – u najširem smislu označava društveno-političko ustrojstvo u kojem je određenim društvenim skupinama zajamčeno sudjelovanje u vlasti, odnosno odlučivanju bez obzira na njihovu brojnost. Taj je sustav karakterističan prije svega za države u kojima živi više nacija, etničkih, jezičnih i vjerskih zajednica. Temelji se na stalnim dogovorima političkih elita. Zastupljen je u Belgiji, Švicarskoj, Nizozemskoj, Kanadi, Libanonu...

Belgijanci su svoj sustav izgradili na posve odvojenom principu, dok su se Švicarci temeljili na pluralno odvojenom modelu. Može se kazati da je pluralno odvojeni sustav imala i nekadašnja JRT¹⁰, iako je tu riječ o modelu državne, a ne javne televizije. U BiH je na djelu mješavina sva tri modela od integrativnoga s obzirom na BHT¹¹, pluralno odvojenog s obzirom na suradnju BHT s entitetskim televizijama i odvojenoga zbog izostanka suradnje između entitetskih emitera.

Integrativni model

Integrativni model daje prioritet državi u odnosu prema posebnostima kolektiviteta unutar zajedničke države. Trebao bi se temeljiti na otklanjanju razlika između etničkih, vjerskih i jezičnih zajednica u korist izgradnje zajedničkoga državnoga identiteta. No kao što se u BiH zloupotrebljuje ideja konsocijacije, kako bi došlo do daljnje podjele društva, tako se zloupotrebljuje i integrativni model, kako u politici, tako i u sustavu javnoga RTV servisa, a u cilju hegemonističkih težnji. Upravo su integrativni model preferirali BBC-evi eksperti koji su ustrojavali bosanskohercegovački javni RTV servis, zanemarujući bosanskohercegovačke specifičnosti, ali i težnje za dominacijom. Umjesto da se temelji na tri nacije, servis je ustrojen po strogom teritorijalnom principu podjele na dva entiteta. No zanimljivo je da su čak i Englezi, koji nisu oduševljeni idejom konsocijacijske demokracije, pa prema tome i konsocijacijskim načinom ustroja javnoga RTV servisa, prema zakonu dužni financirati manjinske jezike u Velikoj Britaniji. „Velški i gelski jezik i kultura i dalje će za svoje programe dobivati izravnu vladinu pomoć – kanali S4C (Vels) i Gelski TV fond.“¹² No ono što vrijedi u Velikoj Britaniji, Belgiji ili Švicarskoj, ne vrijedi u BiH.

¹⁰ JRT – Jugoslavenska radio televizija.

¹¹ BHT – Bosanskohercegovačka televizija.

¹² McQUEEN, David: *Televizija*, Beograd, CLIO, 2000., str. 264.

Ustroj belgijskoga javnoga RTV sustava

Svaka od tri etničke zajednice u Belgiji bilo da govori nizozemski, francuski ili njemački jezik ima svoj javni RTV servis. Među njima ne postoji niti minimum formalno-pravnih veza.

Flamanska javna televizija

Flamanska televizija VRT¹³ ima dva televizijska kanala. Prvi je zamišljen kao kanal na kojem se emitira program namijenjen najširoj publici. Drugi kanal je godinama mijenjao svoj imidž, a podijeljen je na dvije mreže i dva vremenska bloka.

Flamanska publika uglavnom prati emisije koje se emitiraju na njihovim flamanskim kanalima. U proteklih dvadeset godina broj Flamanaca koji prate TV kanale iz Nizozemske je znatno opao. No Flamanci gotovo nikako ne prate valonske medije, iako većina njih zna francuski jezik. Također i informativni program se u manjoj mjeri osvrće na vijesti iz francuske govorne zajednice, a političari Valonci nisu zainteresirani za pojavljivanjem na flamanskoj televiziji.

Valonska javna televizija

I Valonci u sklopu RTBF-a¹⁴ imaju dva kanala na materinskom jeziku. Prvi je namijenjen općoj populaciji i zamišljen je kao konkurent vrlo jakim privatnim televizijama u Valoniji i vrlo gledanim TV kanalima iz Francuske. Drugi kanal prolazi kroz stalne transformacije. Na njemu se prenose sportski događaji, ali i emitiraju emisije ozbiljnijeg sadržaja, kao i dječji program.

Za razliku od Flamanaca koji su se uglavnom orijentirali na vlastitu TV produkciju, Valonci se dosta oslanjaju na programe iz Francuske. Kao što Flamanci nisu zainteresirani za valonske programe, niti Valonci nisu zainteresirani za flamanske programe. Kod Valonaca postoji i dodatna prepreka jer većina njih ne poznaje nizozemski jezik.

¹³ VRT – skraćenica flamanskog javnog RTV servisa.

¹⁴ RTBF – skraćenica valonskoga javnog RTV servisa.

Javni mediji njemačke govorne zajednice

Iako u ukupnom postotku stanovništva ne premašuju niti jedan posto, stanovništvo Belgije koje pripada njemačkoj govornoj zajednici, također ima vlastiti TV kanal BRF¹⁵ čiji se signal može pratiti preko kablovske mreže. Na njemu se emitiraju regionalne vijesti. Osim toga Nijemci u sklopu javnoga RTV servisa imaju čak tri radiopostaje.

Uređivačka politika

Jedan od zadataka RTBF-a je pridonijeti obnavljanju francuske kulture u Belgiji. S druge strane zadatak VRT-a je razvoj identiteta flamanske kulture i demokratskog tolerantnog društva. Podijeljeno belgijsko društvo ponajviše se odražava u programskoj i uređivačkoj politici RTBF-a i VRT-a. Uz svega nekoliko izuzetaka gotovo da nema razmjene bilo koje vrste produkcije između te dvije javne belgijske TV kuće. Jedna drugoj uopće nisu ni konkurencija.

Financiranje

U Flandriji ne postoji TV pristojba. Novim ugovorom je utvrđen osnovni iznos bespovratnih sredstava koja vlada kao proračunsku stavku izdvaja svake godine. Sponzorstvo i komercijalno oglašavanje dopušteni su na radiju, ali ne i na televiziji.

U Valoniji su posljednje reforme omogućile da se zaustavi povećanje deficita koje je RTBF bilježio. Ubire se TV pristojba, a dopušteno je sponzoriranje i reklamiranje na javnoj televiziji.

¹⁵ BRF – skraćena javnoga RTV servisa njemačke govorne zajednice.

Ustroj švicarskoga javnoga RTV sustava

Prema povelji SRG SSR *idee suisse*¹⁶ emitira nacionalne, jezične, regionalne i posebne servise i pritom se u svim programima mora voditi računa o specifičnostima zemlje i potrebama kantona. Federalni zakon o radio-televiziji koji je donesen 2006. godine propisuje koje servise SRG SSR *idee suisse* mora ponuditi i koji servisi moraju emitirati programe diljem Švicarske.

Prema zakonu švicarski javni RTV servis mora se organizirati tako da njegova autonomija i nepristranost budu zajamčeni. Prema navedenoj povelji SRG SSR *idee suisse* obuhvaća sljedeće:

- po dva televizijska kanala za njemačku, francusku i talijansku jezičnu regiju s programima na retroromanskom,
- poboljšanje razumijevanja, povezanosti i razmjene u različitim dijelovima zemlje,
- vođenje računa o stanovnicima koji nisu Švicarci i potpora kontaktima sa švicarskom dijasporom,
- poboljšanje međunarodnoga ugleda Švicarske i poticanje razumijevanja za vlastite interese u inozemstvu,
- proizvodnja vlastitoga radio i televizijskoga programa,
- suradnja sa švicarskom filmskom industrijom i naručivanje posla od audio-vizualnoga sektora.¹⁷

Uređivački standardi

TV emiteri za tri glavna područja su:

1. SF¹⁸ za njemačko jezično područje,
2. TSR¹⁹ za francusko jezično područje,
3. TSI²⁰ za talijansko jezično područje.

¹⁶ SRG SSR – idee suisse – skraćena švicarskoga javnoga radio-televizijskoga servisa.

¹⁷ Usp. Skupina autora: *Razjedinjeni propadaju: Javni radio-televizijski servisi u multietničkim državama*, Sarajevo, Mediacentar, 2008., str. 172.

¹⁸ SF – skraćena za RTV emiter za njemačko govorno područje.

¹⁹ TSR – skraćena za RTV emiter za francusko govorno područje.

²⁰ TSI – skraćena za RTV emiter za talijansko govorno područje.

Informativni programi se posebice plasiraju na prvom kanalu u sva tri jezična područja, dok zabava prevladava na drugom kanalu. Udio informativnih programa znatno je veći na javnom servisu u njemačkom i talijanskom jezičnom području (49 i 52%) nego na TV emiteru u francuskom govornom području (34%).²¹ SF je usmjeren na politiku, gospodarstvo, društvo na oba programa. Kultura, obrazovanje, znanost i športski program imaju manji udio na SF-u. Na TSR-u je raspodjela jasna: prvi kanal je umjeren na politiku, gospodarstvo, društvo, dok na drugom kanalu dominira kultura, obrazovanje, znanost. TSI također ima jasnu podjelu: politika, gospodarstvo, društvo, kultura, obrazovanje i znanost su na prvom kanalu. Drugim kanalom dominiraju sportski programi. „Svaka javna televizija mora emitirati programe i na dva ostala jezika, namijenjene manjinama koje žive u tom području.“²²

Programska struktura javnih servisa pokazuje sličnosti s programskom strukturom javnih servisa u susjednim zemljama. Švicarski javni RTV servis prema dozvoli za emitiranje mora imati najmanje po jednu TV postaju u sva tri jezična područja što bi trebalo ispunjavati uvjete da može ponuditi jednako kvalitetne programe za glavne jezične zajednice. No s druge strane, SRG SSR *idee suisse* mora vršiti i integrativnu ulogu. Prema zakonu treba jačati razmjenu i međusobno razumijevanje preko jezičnih granica. Ipak programska razmjena između tri emitera rijetka je i neredovita. Na sva tri programa udio razmijenjenih programa iznosi svega 1,5% ukupnoga programa.²³ Prilično je niska i prosječna gledanost emitera van vlastitoga jezičnoga područja. Znanje jezika osnovni je kriterij za odabir sugovornika u emisijama pa i tu postoji ogromna barijera.

SRG SSR vrši napore kako bi došlo do znatno veće razmjene programa, pa su dane i određene preporuke prema kojima bi javni RTV servis trebao:

- predstavljati i objašnjavati razlike i sličnosti među jezičnim zajednicama,
- buditi interes kod publike za teme iz drugih regija,
- ukazivati na privlačnost kulturnih razlika,
- koristiti oblike koji su privlačni i bliski publici,
- dokumentirati situacije u drugim jezičnim područjima,

²¹ Usp. Skupina autora: *nav. dj.*, str. 180.

²² MATKOVIĆ, Damir: *Televizija igračka našeg stoljeća*, Zagreb, AGM, 1995., str. 409.

²³ Skupina autora: *nav. dj.*, str. 185.

- uzeti u obzir ukuse i potrebe svih generacija,
- održavati privlačan vizualni izgled,
- stvarati poseban karakter i razlikovati se od postojećih programa.²⁴

SRG SSR je zbog razjedinjenosti koncem 2007. godine otvorila svoj prvi TV kanal za sva jezična područja naziva HD *suisse*. Riječ je o cjelodnevnom programu na sva četiri jezika, koji se emitira putem najsuvremenije tehnike.

Financiranje

Glavni izvor prihoda SRG SSR-a je RTV pristojba, kojom pokriva tri četvrtine proračuna. Ostatak su televizijske reklame, sponzorski prihodi i drugi komercijalni prihodi. Federalni zakon o radio-televiziji određuje RTV pristojbu kao obveznu za svakoga tko želi da sluša i gleda radijske i televizijske programe.

Raspodjela sredstava zasnovana je na kriterijima kojima se osigurava da različita jezična područja imaju programe jednake kvalitete. Bez toga pristojba bi bila znatno niža. Dakle riječ je o svjesnoj solidarnosti njemačke govorne zajednice s primjerice talijanskom i malobrojnrom retoromanskom zajednicom.

Ustroj bosanskohercegovačkoga javnog sustava

Preteča današnjega Javnoga RTV servisa je nekadašnja Radio-televizija Sarajevo. Takva ostaje sve do početka reformi i preustroja iz državne u javni RTV servis. Ustroj su preuzeli međunarodni stručnjaci, u pravilu Englezi, koji su trebali stvoriti javni RTV servis po uzoru na BBC. Smjernice za ovako ustrojeni javni RTV servis donesene su u sklopu međunarodnih sporazuma o Bosni i Hercegovini i dokumenata za provedbu mirovnog sporazuma Vijeća za provedbu mira u: Sintri (1996.), Bonnu (1997.), Luksemburgu i Madridu (1998.) U njima je značajna pozornost usmjerena na medije. Posebice je madridska konferencija aktualizirala temeljna pitanja reguliranja elektroničkih medija kroz Aneks o

²⁴ *Isto*, str. 187.

reformi medija, gdje se, navodi da je javni RTV sustav važan čimbenik demokratskog razvitka. S obzirom na nepostizanje dogovora između tri političke elite po tom pitanju presudio je tadašnji visoki predstavnik u BiH Carlos Westendorp. Nametnuo je odluku o restrukturiranju sustava javnoga emitiranja u Bosni i Hercegovini sastavljenog od tri emitera, televizije na državnoj razini, i dvije televizije na entitetskoj razini od kojih je svaka imala samo jedan kanal. Na osnovu prvotne Westendorpove odluke njegov nasljednik Wolfgang Petritsch 2002. godine nametnuo je Zakon o javnom RTV sustavu i servisu. Uslijedile su brojne parlamentarne procedure i odluke ustavnih sudova države i Federacije. I u zakonodavnoj i u izvršnoj i u sudskoj vlasti predstavnici Hrvata po ovom pitanju su nadglasavani što traje do danas.

Prema važećim zakonima koji su usvojeni na državnoj i entitetskim razinama Javni RTV servis BiH sastoji se od:

1. Radio-televizija Bosne i Hercegovine (BHRT)
2. Radio-televizija Federacije Bosne i Hercegovine (RTFBiH)
3. Radio-televizija Republike Srpske (RTRS)
4. Korporacija javnih RTV servisa Bosne i Hercegovine.

U članku 26. (Programski principi) Zakona o RTV sustavu navodi se kako će program RTV servisa uvažavati nacionalne, regionalne, tradicijske, vjerske, kulturne, jezične i druge karakteristike konstitutivnih naroda i svih građana Bosne i Hercegovine. RTV servis se obvezao i da će afirmirati kulturne i druge potrebe nacionalnih manjina u BiH. U zakonu se nadalje ističe kako će programi javnih RTV servisa uvažavati prava konstitutivnih naroda i ostalih i da će biti ravnopravno uređivani na tri službena jezika.

I u bosanskohercegovačkim zakonima navodi se kako je osnovni zadatak RTV servisa da plasmanom raznovrsnih i vjerodostojnih informacija istinito informiraju javnost o političkim, gospodarskim, socijalnim, zdravstvenim, kulturnim, obrazovnim, znanstvenim, religijskim, ekološkim, sportskim i drugim zbivanjima i da potiče demokratske procese.

Hrvatsko pitanje i javna televizija u BiH

Pitanje jezika, kadrovska politika, uređivačka politika, pokrivenost signalom hrvatskih područja u BiH osnovni su motivi nezadovoljstva građana hrvatske nacionalnosti u BiH ustrojem i radom Javnoga RTV servisa u Bosni i Hercegovini. Unatoč brojnim opstrukcijama od strane bošnjačke političke elite, kao i predstavnika Međunarodne zajednice u BiH, najveću odgovornost zbog još uvijek otvorenoga hrvatskoga pitanja glede javnoga RTV servisa snosi hrvatska politička elita koja je potpuno zakazala bez vizije što želi, a počesto je igrala i destruktivnu ulogu u procesu uspostavljanja javnoga RTV servisa. No ključ u ruci drži bošnjačka politička elita koja u osnivanju TV kanala na hrvatskom jeziku vidi narušavanje vitalnog nacionalnog interesa bošnjačkog naroda.

Nezadovoljstvo načinom ustroja javnoga RTV servisa rezultiralo je time da građani hrvatske nacionalnosti gotovo plebiscitarno ne žele plaćati RTV pristojbu. Tako je stupanj naplate putem mobilnih operatera najmanji kod HT-a Mostar, koji pokriva većinska hrvatska područja u BiH. U postotku iznosi do 30%, što znači da preko 70% građana hrvatske nacionalnosti ne plaća RTV pristojbu.

Jezik

Pitanje jezika jedan je od osnovnih razloga zbog čega se traži TV kanal na hrvatskome jeziku u sklopu javnoga RTV servisa BiH. Prema istraživanjima koje je proveo sarajevski Media centar o zatupljenosti službenih jezika, na javnim emiterima ona je katastrofalna po hrvatski jezik. „Kada je u pitanju zastupljenost jezika u slovnim prijevodima odnosno sa titlom stranih emisija, filmova i serija bošnjački jezik je najzastupljeniji na FTV-u 88% i BHT-u 67%, dok je srpski jezik gotovo isključivo korišten na TVRS-u 99%, te u određenoj mjeri na BHT-u 22%. U prevedenim programima FTV-a srpski nije bio uopće zastupljen. Hrvatskoga prijevoda na TVRS-u nema nikako, a na BHT-u je zastupljen s 9% i FTV-u s 12%.“²⁵

²⁵ ZGODIĆ, Ensar: *Kod sva tri emitera prevladava srpski jezik*, u: OSLOBOĐENJE, Sarajevo, 26. travnja 2008., str. 5.

Kadrovska politika

Nacionalni (ne)zastupljenost drugi je stup na kojem se traži TV kanal na hrvatskom jeziku u sklopu javnoga RTV servisa. Prema posljednjim dostupnim podacima nacionalna zastupljenost na BHRT-u je:

Bošnjaci	67,3 %
Bosanci	11,7% ²⁶
Hrvati	9,3 %
Srbi	7,9 %
Ostali	3,7%

Uređivačka politika

Uređivačka politika Javnoga RTV servisa također je jedan od većih problema. Posebno su problematične uređivačke politike entitetskih emitera FTV-a i TVRS-a iz čijih programa je vidljiv utjecaj aktualnih vladajućih stranaka u entitetima. Ovime se pokušava oduprijeti dio kadrova na BHT-u, no problem te televizije je mali postotak gledanosti i nezanimljivo prezentiranje sadržaja. Posebno nezadovoljstvo iskazuju Hrvati.

Pokrivenost hrvatskih područja TV signalom

Jedan od problema je izrazito slaba pokrivenost signalom Javnoga RTV servisa hrvatskih područja u Bosni i Hercegovini, pa je i to jedan od razloga zbog čega Hrvati u velikom broju ne plaćaju TV pristojbu Javnom RTV servisu BiH.

²⁶ Oktroirani aneks 4 daytonskog mirovnog sporazuma, koji ima ulogu ustava poznaje Bošnjake, Srbe, Hrvate i ostale. Bosanci nisu ustavna kategorija. Pretpostavlja se da je riječ o građanima koji se ne žele etnički opredjeljivati.

Zaključak

Belgijski i švicarski primjeri ustroja javnoga RTV servisa mogu pomoći da Bosna i Hercegovina dobije suvremen, pravedan, profesionalan, kvalitetan, funkcionalan, samoodrživ i nacionalno izbalansiran javni RTV servis. Pomoć se može ogleđati u primjeni dobrih, ali i zaobilazanju loših iskustava. Naravno, Bosna i Hercegovina ima svoje posebnosti u odnosu prema Belgiji i Švicarskoj, no određena rješenja su i iz jednoga i iz drugoga primjera primjenjiva u bosanskohercegovačkim prilikama. Primjerice, za BiH ne bi bio dobar belgijski ustroj RTV sustava na načelu potpuno odvojene medijske konsocijacije jer bi on vodio daljnjim raslojavanjima i podjelama. Međutim, belgijski ustroj financiranja gdje svaka etnička zajednica financira svoju javnu televiziju bio bi dobar i potpuno realan za bosanskohercegovačke prilike.

S druge strane, sama struktura Javnoga RTV servisa Švicarske kao pluralno odvojene medijske konsocijacije bila bi puno primjerenija za BiH jer je riječ o jednom pravnom subjektu koji ima utemeljenu televiziju na državnoj razini, ali i posebne televizije u sklopu zajedničkog servisa na službenim jezicima u Švicarskoj. Taj model puno je bliži Bosni i Hercegovini. Poštovao bi posebnosti sve tri nacije, a ujedno bio bi integrirajući po državu. No zbog odnosa političkih snaga u državi ne bi se mogao primijeniti švicarski model TV solidarnosti gdje Švicarci s njemačkog govornog područja kao brojčana većina financiraju televizije Švicaraca s talijanskog govornog područja i programe malobrojnih govornika retroromanskoga jezika. Naime, bošnjačka politička elita nikad ne bi pristala financirati TV kanal na hrvatskom jeziku, što Hrvati u BiH nikada nisu ni tražili.

Dakle nije moguće u potpunosti preslikati belgijski ili švicarski model, ali napraviti kombinaciju i primijeniti najbolja rješenja svakako je moguće i poželjno ukoliko se istinski želi graditi Javni RTV servis za sve narode i građane Bosne i Hercegovine. Osim toga i Belgija i Švicarska pri ustroju svojih javnih RTV servisa nisu se temeljile na teritorijalnom ustroju zemlje, nego na etničkim i jezičnim zajednicama kao bazama za utemeljenje vlastitih televizija, što također odgovara Hrvatima u BiH s obzirom da za razliku od druga dva naroda nemaju federalnu jedinicu u kojoj su većina.

Provoditelji reforme Javnoga RTV servisa trebali bi krenuti od pretpostavki da je jedan cijeli konstitutivni narod nezadovoljan.

Predstavnici Međunarodne zajednice u BiH trebali bi se prestati miješati u unutarnja pitanja BiH oko kojih se predstavnici triju naroda sami mogu dogovoriti. Bošnjački političari i znanstvenici trebali bi prestati Hrvate onemogućavati i nadglasavati po pitanju osnivanja televizije na hrvatskom jeziku, dok bi srpski političari trebali prestati voditi politiku „fige u džepu“, deklarativno podržavati Hrvate, a pri glasovanju u većini slučajeva dizati ruke za diskriminacijske zakone. I napokon predstavnici hrvatske političke elite trebali bi angažirati stručnjake i početi se na sustavan i ozbiljan način baviti ovim pitanjem.

Jedan javni RTV servis na državnoj razini u sklopu kojega bi bila tri televizijska kanala: po jedan na hrvatskom, srpskom i bošnjačkom jeziku bez postojanja entitetskih televizija možda je najbolje, najpravičnije, najfunkcionalnije i rješenje koje je financijski održivo. Ono bi moglo zadovoljiti prije svega gledatelje kvalitetom programa, bilo bi jeftinije od postojećega rješenja, ne bi diskriminiralo nijedan konstitutivni narod, što je danas slučaj, i bilo bi samoodrživo jer ne bi bilo više alibija za građansku neposlušnost i neplaćanje TV pristojbe. S više novca bi i program bio kvalitetniji, povećala bi se i gledanost koja je trenutno poražavajuća, primjerice za BHT, što bi privuklo i veći broj potencijalnih oglašivača i samim time prihode od marketinga.

Bez obzira na sve dosadašnje propuste još nije kasno da BiH dobije funkcionalniji, profesionalniji i pravedniji javni RTV servis, a belgijska i švicarska pozitivna i negativna iskustva mogu biti samo od koristi.

Literatura

BOURDIEU, Pierre: *Narcisovo ogledalo. Rasprava o televizijskom novinarstvu*, Beograd, CLIO, 2000.

HERMAN, Edward i MacCHESNEY, Robert: *Globalni mediji. Misionari korporativnog kapitalizma*, Beograd, CLIO, 2004.

INGLIS, Fred: *Teorija medija*, Zagreb, AGM, 1997.

KASAPOVIĆ, Mirjana: *Bosna i Hercegovina podijeljeno društvo i nestabilna država*, Zagreb, Politička kultura, 2005.

MATKOVIĆ, Damir: *Televizija igračka našeg stoljeća*, Zagreb, AGM, 1995.

McQUEEN, David: *Televizija*, Beograd, CLIO, 2000.

PERIŠIN, Tena: *Televizijske vijesti*, Zagreb, Naklada Medijska istraživanja, 2010.

SAPUNAR, Marko: *Teorijski aspekti novinarstva*, Zagreb, ITG, 2001.

SHINGLER, Martin i WIERINGA, Cindy: *Radio*, Beograd, CLIO, 2000.

SKUPINA AUTORA: *Razjedinjeni propadaju: Javni radio-televizijski servisi u multietničkim državama*, Sarajevo, Mediacentar, 2008.

STREET, John: *Masovni mediji, politika i demokracija*, Zagreb, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, 2003.,

VELJANOVSKI, Rade: *Javni RTV servis u službi građana*, Beograd, CLIO, 2005.

Ostali izvori

ZGODIĆ, Ensar: *Kod sva tri emitera prevladava srpski jezik*, u: OSLOBOĐENJE, Sarajevo. 26. travnja 2008.